

Hanefî ve Mâlikî fakihleri dilsizin işaretiyle boşamanın meydana geleceğine hükmetmişler, Şâfiî ve Hanbelîler ise bu konuda bir ayırım yaparak işaretin herkes tarafından anlaşılması halinde sarı, aksi durumda ise kinaye sayılacağını ve buna göre hukukî hükümler doğuracağını belirtmişlerdir (bk. TALÂK). Fakihlerin çoğunluğuna göre dilsizin anlaşılır işaret veya yazı ile yapmış olduğu ikrarı geçerlidir. Bu ikrar bir hukukî işlemin veya bu işlemde doğan bir borcun kabul edilmesi şeklinde olabileceği gibi kısas veya haddi gerektiren bir suçun itiraf edilmesi şeklinde de olabilir. Çünkü bu hukukçulara göre geçerli bir ikrarın konusuna göre farklı değerlendirilmesi ve bazı suçlarda geçerli kabul edilip diğerlerinde edilmemesi tutarlı değildir. Hanefî fakihleri ise dilsizin işaretle veya yazı ile yapmış olduğu ikrar ve itirafı her türlü hukukî işlemde ve ta'zîr suçlarında geçerli saymışlarsa da işaretin yanlış anlaşılabilmesi ve bu sebeple suçun sabit olması bakımından bir şüphe doğurabileceği endişesiyle, ayrıca, "Şüphe durumunda hadleri uygulamayın" (İbn Mâce, *Hudûd*, 5; Tirmizî, *Hudûd*, 2) hadisinin de desteğiyle had ve kısası gerektiren suçlarda bu tür itirafın geçerli olmamasını ihtiyata daha uygun bulmuşlardır.

Hanefîler'e ve Şâfiî mezhebinde hâkim görüşe göre dilsizin şahitliği kabul edilmez. Çünkü şahitliğin şüphe ve tereddüde yer vermeyecek şekilde açık ve kesin ifadelerle yapılması gerekir. Bu ise dilsizin işaretinde yoktur. Hanbelîler dilsizin yazılı şahadetini kabul ederler. Mâlikîler ise yazılı şahitliğin yanı sıra anlaşılan bir işaret ile yapılan şahadetin de geçerli olduğu görüşündedirler. Hanefî ve Mâlikî fakihleri, dilsizin anlaşılabilir mahiyette bir işaret ile yapacağı yeminin geçerli olduğuna hükmettikleri halde Şâfiî ve Hanbelî fakihleri bu konuda olumlu ve olumsuz iki görüş belirtmişlerdir.

Dilsizin diline yönelik haksız fiillerde "hükûmet-i adl" denilen ve miktarını meydana gelen zarara göre hâkimin belirlediği bir tazminata hükmedilir. Dilsizin bu organından gerektiği gibi faydalanmadığı, dolayısıyla bu tür haksız fiille herhangi bir menfaatin tam olarak zâil olmadığı göz önüne alınarak kısas uygulaması veya sabit bir ceza-tazminat mahiyetinde olan diyetin (erş) ödenmesi gerekli görülmemiştir. Şâfiî fakihleri, hükûmet-i adl ile yetinilmesi için haksız fiille dilin tat alma duyusunun izâ-

le edilmemesi kaydını getirmişler, söz konusu duyunun yok olması halinde diyet gerekeceğini söylemişlerdir. Hanbelî mezhebindeki bir görüşe göre ise diyetin üçte biri takdir edilir. Çünkü Hz. Peygamber, görmeyen göz ve tutmayan ele yönelik haksız fiilde diyetin üçte birini takdir etmiştir (Nesâî, "Kasâme", 43).

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Mâce, "Hudûd", 5; Tirmizî, "Hudûd", 2; Nesâî, "Kasâme", 43; Sahnûn, *el-Müdevvene*, VI, 310; Şirâzî, *el-Muhezzeb*, II, 291; Kâsânî, *Bedâ'î*, VII, 3, 307, 308, 311, 323; Merginânî, *el-Hidâye*, İstanbul 1986, IV, 270; İbn Kudâme, *el-Muğnî* (Herrâs), I, 463; III, 566, 600; VIII, 15-16, 195-196, 716, 717, 723; IX, 219; İbn Ebû'd-Dem, *Edebü'l-kazâ* (nşr. Muhammed Mustafa ez-Zühaylî), Dimaşk 1402/1982, s. 70, 74; Nevvî, *el-Mecmû*, IX, 77, 86; Mevsilî, *el-İhtiyâr*, II, 114; İbnü'l-Hümâm, *Fethu'l-kadîr* (Bulak), I, 260; II, 350; III, 42, 93, 259; IV, 117; VIII, 511-513; Şirbînî, *Muğnî'l-muhtâc*, I, 152; III, 284; IV, 346; Buhûtî, *Keşşafu'l-kınâ*, I, 331, 378; VI, 209, 227; V, 392, 552, 556, 557; a.mlf., *Şerhu Müntehe'l-irâdât*, Beyrut, ts. (Âlemü'l-kütüb), II, 246; III, 130, 207-208, 407, 570; Harâşî, *Şerhu Muhtaşarı Halil*, IV, 130; İbn Âbidîn, *Reddü'l-muhtâr* (Kahire), I, 324, 399; II, 425, 589, 590; III, 144, 162; IV, 302, 379; V, 353, 369; Desûkî, *Hâşiye 'ale's-Şerhi'l-kebir*, I, 131, 233; II, 106, 313, 327, 384, 464; *Mecelle*, md. 70; Zerkâ, *el-Fikhu'l-İslâmî*, I, 328-329; *Mv. F*, IV, 133-147; *Mv. F*, XIX, 91-98.

SALİM ÖGÜT

□ TARİH. Osmanlı sarayının Enderun kısmında görev yapan dilsizler, kelimelerin Farsça karşılığı olan *bîzebân* adıyla da anılır. Osmanlılar'dan önceki devletlerin hükümdar saraylarında da bulunan bu görevlilerin istihdamında hükümdara, hânedan üyelerine ve devlet adamlarına hizmet etmeleri dolayısıyla güvenlik ve konuşulan devlet işlerinin dışarıya yansıtılmama gerekçesi rol oynamış olmalıdır. Dilsizlerin Osmanlı sarayına alınmaları Fâtih Sultan Mehmed döneminde veya bir rivayete göre Yıldırım Bayezid zamanında gerçekleşmiştir.

Doğuştan sağır ve dilsiz olan siyah veya beyaz *hadım**ların en zekilerinden seçilen bu zümre mensupları esas olarak Seferli Koğuşu'na bağlıydılar. Ayrıca Enderun koğuşlarında da her birinde üç veya beş görevli bulunmak üzere istihdam edilirdi. P. Rycout'ya göre XVII. yüzyıl ortalarında sayıları kırk olan dilsizlerin aynı yüzyılın ortalarında Harem'de bir, Has Oda'da iki, Hazine Koğuşu'nda yedi, Kiler Koğuşu'nda dört, Seferli Koğuşu'nda ise on bir olmak üzere yirmi beş kişi kadar oldukları anlaşılmaktadır. Bunların başlarında "başdilsiz" adı verilen idarecileri bulunurdu.

Dilsizler kıdemleri arttıkça "soyunuk eski, bıçaklı eski" gibi Enderun'a has unvanlar alırlar ve başdilsizliğe kadar yükseltilirdi. Kıdemli olanlar kendilerine ait camekânlarda dinlenme, eskiler sofrasında yemek yeme gibi birtakım imtiyazlar elde edebiliyorlardı. Ancak başdilsiz Enderun'daki bütün dilsizlerin âmiri durumunda değildi. Dilsizler bulundukları koğuş âmirinin nezaretinde o koğuşun günlük hayat düzeni içinde yaşarlardı. Taklitçilikte usta olan dilsizler padişah musâhibliğine ayrılır ve cüceler gibi çeşitli soytarlıklarla padişahı eğlendirirlerdi. Dilsizlerin asıl vazifesi padişah kapısında nöbet tutmak, onun sadrazam ve şeyhülislâmla özel görüşmelerinde iç hizmette bulunmak, padişah haremde iken kapı beklemektir. Belli bir hizmet süresinden sonra başdilsiz ve dilsizlerden isteyenler muayyen maaşlarla emekli edilerek saraydan çıkarılırlardı; çıkmak istemeyenlerse ömürlüğünün sonuna kadar sarayda kalabilirlerdi. Fakat başdilsizlik makamında uzun süre kalarak bu kadroyu işgal edenler, buraya aday olan dilsizlerin düşmanlığını kazanırlardı (Atâ Bey, I, 172). Uygunuz durumları görülen dilsizler belli bir maaşla saraydan çıkarılır, suçu daha büyük olanlarsa uzak eyaletlere sürgüne gönderilirdi.

Önceleri sadece sarayda istihdam edilen dilsizler daha sonra Bâbü'lî'de, özellikle XIX. yüzyılda Meclis-i Hâs'ta gizli meselelerin görüşülmesi sırasında da kullanılmaya başlandı. 1819 yılında İstanbul'a gelen Fransa elçisi Vicomte de Marsellus hatıralarında, II. Mahmud tarafından kabulü sırasında sarayda siyah ve beyaz dilsizler gördüğünden bahsetmektedir. Bazı belgelerden anlaşıldığına göre câriyeler arasında da cüceler ve dilsizler vardı. Kalfalığa yükselen câriyelerin kendilerine mahsus dilsiz hizmet-

Enderun
başdilsizi
(Elbise-i
Atike-i
Osmâniyye,
İÜ Ktp., TY,
nr. 9362, vr. 14*)

çileri olurdu; hatta dilsizlerden ustalığa yükselenlere bile rastlanırdı. II. Abdülhamid, imparatorluğu otuz üç yıl idare ettiği Yıldız Sarayı'nda gizli haberlerin dışarıya ulaştırılmasında ve bazı şeylerin saraya getirilmesinde cüce ve dilsizlerden faydalanmıştır (Uluçay, s. 8, 15). Bu zümre varlığını devletin yıkılışına kadar korumuştur.

Dilsizler padişah ve devlet erkânı ile özel işaretlerle anlaşır, verilen emirleri ustalıklı ve en kısa yoldan gerekli yerlere iletirlerdi. Bu bakımdan padişahın gizli emirlerini arz ağaları denilen Dârüssaâde ağasına, kapı ağasına, silâhdar ağaya, başçuhadar vb. ağalara çok defa bunlar tebliğ ederlerdi. Bu özellikleri sebebiyle oldukça rağbet gören dilsizlerin en kalabalık ve etkili oldukları dönem III. Murad'ın saltanatı zamanıdır (1574-1595). Dilsizler cücelerle birlikte padişahı etkileri altına almışlar, hatta uzun süre saraydan cuma selâmılığına çıkmasını dahi önlemişlerdi. III. Mehmed tarafından bunların çoğu saraydan uzaklaştırılmışsa da (Selânikî, II, 441) Sultan İbrâhim ve IV. Mehmed döneminde yine devlet işlerinde etkili bir rol oynamışlardır.

Nöbette olmadıkları zamanlarda Ağalar Camii önünde toplu olarak bekleyen dilsizler aralarında işaretle konuşurlardı. Bu konuşma sadece bazı belirli şeyleri anlatmaktan ibaret olmayıp masal, hikâye nakletme, dinî ve hukukî konuları tartışma derecesine varabilirdi (Rycaut, s. 34). Bunların bir kısmının okuma yazma bildiği (Atâ Bey, I, 171), bazılarının da dışarıya bilgi sızdırdıkları anlaşılmaktadır. Nitekim Sadrazam Köprülüzâde Fâzil Mustafa Paşa, kızlar ağasının Sultan II. Ahmed'e kendi aleyhinde söylediği sözleri Mehmed adlı bir dilsizden öğrenmişti (Kantemir, III, 211-212). Padişahların şehir içi gezilerinde halka çil para dağıtma hizmetini de dilsizler yapardı. Biniş denilen padişah gezilerine çok defa musâhib dilsizler de katılır, çeşitli komikliklerle padişahı eğlendirirlerdi (Hızır İlyas, s. 80-81). Dilsizler cellât olarak da vazife görmüşlerdir. Nitekim Kanûnî Sultan Süleyman'ın oğlu Mustafa'nın bunlar tarafından boğularak idam edildiği bilinmektedir. XVII. yüzyılda İstanbul'a gelen J. B. Tavernier'ye göre dilsizler ve cüceler boş zamanlarını genellikle kavuk sararak geçirirlerdi (*Topkapı Sarayında Yaşam*, s. 82). Kanûnî Sultan Süleyman'ın,

son seferi esnasında Sigetvar'da vefatı üzerine öteki Enderun halkı gibi dilsizlerin de çullar giyip matem tuttuklarını Selânikî kaydeder (*Tarih*, I, 50).

Mütat ulûfelerinden başka öteki rikâb hizmetkârları gibi nöbetçi dilsizlerin de rikâb-ı hümayuna dahil olanlardan aldıkları belli aidatları vardı. Ayrıca kendilerine bayramlarda üçer esvaplık kumaş verildi. Padişahın diğer iç oğlanlarıyla birlikte zaman zaman dilsizlere de birer altın ihsan etmesi âdeti (Koç Bey, s. 83; *TV*, I, 468). Bahşış tutarlarının yılda kişi başına 30 altını bulduğu anlaşılmaktadır.

Dilsizlerin özel üniformaları ve mera-sim kıyafetleri vardı. Bayram ve cuma günleri bol yenli istüfeden ağır kaftan üzerine bol yenli kontoş kürk giyerler, başlarına Has odalılara mahsus "düz kaş" denilen işlemeli kavuk takarlar, bellerine de donluk şal kuşanırlardı; ayrıca bellerinde altın köstekli, mücevherli bıçak taşırlardı. Normal günlerde de başlarına, sol tarafına sırmadan uzunca bir dil resmi bulunan kısa takke, sırtlarına öteki koğuş mensuplarının giydiği kaftan ve dolama giyerler, bellerine de kanun kuşağı, yazın ise şal kuşanırlardı. Dolamaları gül, şeftali veya menekşe renkli çuhadandı. Dilsizler evlerine gidince öteki ağalar gibi başlarına paşalı kavuğu giyerler, bellerine donluk şal kuşanırlardı. Başdilsizlikten nanpâre alanların, yani belli bir tahsisat veya musâhiblikle cırağ buyurulanların öteki musâhibler gibi mevsime göre arkalarına bol yenli kürk, başlarına ise yine paşalı kavuğu giymeleri âdeti (Atâ Bey, I, 283).

BİBLİYOGRAFYA :

Selânikî, *Tarih* (İpsirli), I, 50, 258, 264; II, 441, 444, 518; Koç Bey, *Risâle* (Aksüt), s. 83; "Sadrazam Kemankuş Kara Mustafa Paşa Lâyhâsı" (nşr. Faik Reşit Unat), *TV*, I, 468; J. B. Tavernier, *Topkapı Sarayında Yaşam* (trc. Peran Üstündağ), İstanbul 1984, s. 82; Rycaut, s. 34-35; D. Kantemir, *Osmanlı İmparatorluğunun Yükseliş ve Çöküş Tarihi* (trc. Özdemir Çobanoğlu), Ankara 1980, III, 211-212, 442; d'Ohsson, *Tableau général*, VII, 45; Hızır İlyas, *Letâif-i Enderûn*, İstanbul 1276, s. 80-81, ayrıca bk. tür.yer.; Atâ Bey, *Tarih*, I, 171-172, 283; Uzunçarşılı, *Merkez-Bahriye*, s. 305; a.mlf., *Saray Teşkilâtı*, s. 55, 75, 88, 311, 330; Danışmend, *Kronoloji*, II, 284; İsmail H. Baykal, *Enderun Mektebi Tarihi*, İstanbul 1953, s. 62-65; Reşat Ekrem Koçu, *Topkapı Sarayı*, İstanbul, ts., s. 133; M. Çağatay Uluçay, *Harem*, Ankara 1985, s. 8, 15, 141; *TA*, XIII, 277; Pakalın, I, 237; B. Lewis, "Dilsiz", *Eİ²* (Fr.), II, 285-286.

DİMETOKA

Yunanistan'da Trakya kesiminde eski bir Osmanlı kasabası.

Bugün Didymôteikhon veya Demotika adıyla anılmakta olup Türkiye sınırına yakın, Edirne'nin 40 km. güneyinde ve Uzunköprü'nün 20 km. batısında Evros vilâyetine (Nomos) bağlı yaklaşık 10.000 nüfuslu bir kasabadır (1981'de nüfusu 8571). Kasabanın bir kısmı kayalık plato, bir kısmı ise Kızıl Deliçay'ın (Erythropotamos) Meriç nehrine bağlandığı yerdeki düzlük arazi üzerinde kurulmuştur. Plato kısmında büyük bir Bizans ve Osmanlı kalesinin kalıntıları bulunmaktadır. Dimetoka Bizans döneminde Trakya'nın en önemli müstahkem kasabası olup Osmanlı döneminde (1361-1912) bir ilim merkezi ve Osmanlı sultanlarının zaman zaman gelip kaldıkları bir yerd. Bu sebeple kalenin bulunduğu tepede sultanlar için büyük bir saray yapılmıştı. Edirne'nin fethine kadar I. Murad'ın, daha sonra da Şehzade Mûsâ Çelebi ve Fâtih Sultan Mehmed'in burada ikamet ettiği söylenmektedir. Fâtih'in oğlu Bayezid burada doğmuştur. Yıldırım Bayezid'in inşasına başladığı ve oğlu I. Mehmed'in 824'te (1421) tamamladığı Rumeli'nin en büyük camii Dimetoka'dadır. Küçük şehrin silüetine hâkim olan bu cami hâlâ ayaktaadır.

Dimetoka'nın, İmparator Trajanus (98-117) tarafından düzlük arazide kurulan Plotinopolis'in yerini aldığı belirtilir. Plotinopolis Barbar istilâları sırasında tahrip olunca Bizans İmparatoru I. Iustinianos (527-565) tarafından Kızıl Deliçay nehriyle çevrili platoda tekrar kurulmuş, yeni şehir çift surla çevrildiği için buraya "çift surlu" anlamına gelen Grekçe Didymôteichon adı verilmiş ve bu isim Türk hâkimiyeti döneminde Dimetoka şeklini almıştır. 813'te Türk/Bulgar Hanı Krum tarafından ele geçirilen şehrin adı eski bir kitâbede Kastron Didymôteichon olarak zikredilir.

III. Haçlı seferi sırasında 1189'da Alman İmparatoru Friedrich Barbarossa tarafından alınan, kadınlar ve çocuklar hariç bütün halkı katledilen (yaklaşık 1500 kişi) Dimetoka bundan sonra Bulgarlar'ın saldırılarına uğradı. 1206'da Çar Kalyan kumandasındaki Bulgar ordusu Dimetoka'ya iki defa saldırdı; ikinci hücumda kuşatma altına alınan şehrin sur-